

Joke Kiewiet-Kester

**VAN
WERK-
DOCUMENT
TOT
EIND-
VERSLAG**

**PRAKTIJKGERICHT ONDERZOEK
DOEN EN BESCHRIJVEN**

uitgeverij
coutinho

VAN WERKDOCUMENT TOT EINDVERSLAG

Met dank aan vakgenoten en (oud-)studenten voor hun
kritische bijdragen aan het denkproces.

VAN WERKDOCUMENT TOT EINDVERSLAG

Praktijkgericht onderzoek doen en beschrijven

Joke Kiewiet-Kester

uitgeverij | C
coutinho
bussum 2014

Bij dit boek hoort een website met extra materiaal. Ga naar www.coutinho.nl/vanwerkdokumenttoteindverslag

© 2014 Uitgeverij Coutinho bv

Alle rechten voorbehouden.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

Uitgeverij Coutinho

Postbus 333

1400 AH Bussum

info@coutinho.nl

www.coutinho.nl

Omslag: Buro Brouns, Amsterdam

Opmaak: Yolande Verhoef (i-krek), Amsterdam

Tekeningen: Joke Kiewiet-Kester

Noot van de uitgever

Wij hebben alle moeite gedaan om rechthebbenden van copyright te achterhalen. Personen of instanties die aanspraak maken op bepaalde rechten, wordt vriendelijk verzocht contact op te nemen met de uitgever.

ISBN 978 90 469 0376 6

NUR 624

Voorwoord

Beste (toekomstig) onderzoeker,

Op mijn bureau staan zeker dertien boeken over praktijkgericht onderzoek. En toch komt dit boek daar nog bij. Waarom? Wat is er nog te zeggen? Wat maakt dit boek anders? Antwoorden op deze vragen zijn te vinden in de uitgangspunten, de toon en de nuchtere blik die dit boek kenmerken.

Leerboeken over praktijkgericht onderzoek gaan uit van een opleidingssetting waarin stapsgewijs kennis en vaardigheden worden aangeleerd. Niets mis mee, maar die zijn er dus al genoeg. Dit is meer een activeerboek. Het is gebaseerd op de gedachte dat onderzoek doen en onderzoek beschrijven parallelle processen zijn en dus geïntegreerd moeten worden aangeboden.

Het boek begint met een aantal uitgangspunten die aangeven dat onderzoeken weliswaar een leerproces is, maar dat het bij praktijkgericht onderzoek vooral gaat om de toegevoegde waarde voor de praktijk. Het oplossen van een praktijkprobleem staat centraal. Omdat datgene wat je doet pas gedeelde waarde krijgt als je het aan anderen voorlegt, is er in dit boek vanaf de start van het onderzoek aandacht voor het verslag.

En is dit boek dan wel 'op niveau'? Jazeker! De toon is weliswaar luchtig, de inhoud is gedegen en volgens 'de regels'. Ook zijn er volgende nieuw-ontwikkelde modellen en overzichten in het boek verwerkt om serieus genomen te worden. Het boek bespreekt organisatieontwikkeling door middel van praktijkgericht onderzoek. Precies zoals het op hogescholen en in werkleertrajecten bedoeld is. Interessant ook voor masterstudenten en (beginnende) organisatie-

adviseurs. En misschien stiekem zelfs voor promovendi die behoefte hebben aan een structurerend houvast.

Het boek bestaat uit verschillende delen die ook onderling verschillend zijn van toon en stijl. Voor ieder wat wils, maar wel met een sterke inhoudelijke verbinding. Hoofdstuk 1 geeft een introductie op praktijkgericht onderzoek en de uitgangspunten van waaruit dit boek geschreven is. In hoofdstuk 2 worden onderzoek doen en onderzoek beschrijven expliciet met elkaar verbonden. Je kunt dit beschouwen als een soort theoretisch kader op basis waarvan in hoofdstuk 3 en 4 op een zeer toegankelijke wijze alle verslagitems afzonderlijk worden besproken. Na deze inhoudelijke aandacht voor onderzoek doen en beschrijven wordt ingezoomd op het schrijfproces (hoofdstuk 5). Tot slot krijg je in hoofdstuk 6 een overzicht van verschillende verslagmogelijkheden opdat je kunt bepalen hoe je jouw bevindingen het beste kunt communiceren.

Van werkdocument tot eindverslag is een boek dat je onderuitgezakt op de bank kunt lezen en tegelijkertijd als naslagwerk voortdurend bij de hand wilt hebben. Het zet aan tot denken zonder je in een vast stramien te dwingen. Het daagt je uit tot het maken van gefundeerde keuzes, opdat je met je onderzoek daadwerkelijk iets kunt bijdragen aan een verbeterde praktijksituatie.

Succes met je onderzoek!

Hartelijke groeten,

Joke Kiewiet-Kester (info@LERENenORGANISEREN.nl)

Inhoud

1	Praktijkgericht onderzoek	9
	1.1 Uitgangspunten	9
	1.2 Introductie	13
2	Proces en verslag	21
	2.1 Onderzoek doen	21
	2.2 Onderzoek beschrijven	30
	2.3 Van doen naar beschrijven	34
3	De kern van het verslag: het onderzoek	39
	3.1 Onderzoek als D-tour	39
	3.2 Probleemstelling	43
	3.3 Vraagstelling	50
	3.4 Theoretisch kader	56
	3.5 Methode	66
	3.6 Resultaten	77
	3.7 Conclusies	83
	3.8 Aanbevelingen	87
4	Aanvullende verslagitems	91
	4.1 Een (meer dan volledig) onderzoeksverslag	91
	4.2 Samenvatting	94
	4.3 Voorwoord	95
	4.4 Inhoudsopgave	97
	4.5 Inleiding	99
	4.6 Reflectie	101
	4.7 Literatuurlijst	104
	4.8 Bijlagen	105
	4.9 Nawoord	106

5	Het schrijfwerk	109
5.1	Een waardevol verslag	109
5.2	Het schrijfproces	114
5.3	Woordkeus en zinsbouw	120
5.4	Tekstafwerking	123
6	Meerdere verslagmogelijkheden	127
6.1	Doel & doelgroep	127
6.2	Opbouw & omvang	130
6.3	Over het voorgenomen onderzoek	132
6.4	Over het volledige onderzoek	134
6.5	Over de verkregen opbrengsten	136
6.6	Over de persoonlijke interpretatie	139
6.7	Ontwikkelde producten	141
6.8	Alternatieven & aanvullingen	142
	Bronnen	147
	Register	151
	Over de auteur	155

1 **Praktijkgericht onderzoek**

Praktijkgericht onderzoek heeft een belangrijke plaats in bachelor- en masteropleidingen. De studies worden met onderzoek afgesloten en vaak wordt er ook tussentijds divers onderzoek verricht. Tegelijkertijd, en misschien ook als gevolg daarvan, wordt praktijkgericht onderzoek toegepast binnen organisaties om een verbeter-slag te maken.

Dit hoofdstuk biedt een introductie op praktijkgericht onderzoek. Allereerst wordt aangegeven vanuit welke uitgangspunten dit boek geschreven is (paragraaf 1.1). Het is belangrijk om hier kennis van te nemen, omdat de ideeën over praktijkgericht onderzoek per opleiding, organisatie en persoon kunnen verschillen. In paragraaf 1.2 wordt vervolgens ingezoomd op verschillende onderzoekstermen die bij praktijkgericht onderzoek een rol spelen.

1.1 Uitgangspunten

Voordat je met dit boek inhoudelijk en praktisch op weg wordt geholpen, is het belangrijk te weten vanuit welke uitgangspunten het geschreven is. Daartoe eerst een klein gedeelte uit het logboek van een afstuderende student.

12 april

Eindelijk alle gegevens binnen. De resultaten van de enquêtes wilde ik eigenlijk in maart al uitwerken, maar iedereen heeft het druk en ik heb nu pas de laatste ontvangen. Nog een paar weken en dan moet alles ingeleverd worden. Gelukkig hoef ik nu alleen nog het verslag.

1 Praktijkgericht onderzoek

13 april

HELP! Ik weet niet waar ik moet beginnen. Ik zit hier met een stapel enquêtes, heb ook nog de interviews. Ben ik de theorie aan het uitwerken, blijken daar nog belangrijke dingen in te staan waar ik in mijn onderzoek helemaal niet naar gevraagd heb...

17 april

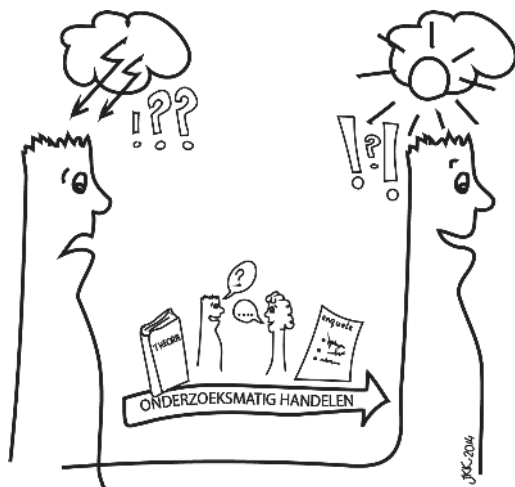
De resultaten van de enquêtes heb ik eerst maar eens in de computer gezet. De interviews heb ik gecodeerd en ook in een overzicht gezet. En nu? Wat een hoop gegevens, ik zie door de bomen het bos niet meer. Wat ga ik hiermee doen? Hoe maak ik hier een goed verhaal van?

In dit logboek wordt het onderzoeksverslag, zoals vaak, gezien als het afsluitende gedeelte van een onderzoek: het werk is gedaan, theorie is gelezen, alle interviews en enquêtes zijn afgenomen en verwerkt. En dan 'hoeft alleen nog maar het verslag'. Omdat je net iets langer op de uitkomsten van je onderzoek hebt moeten wachten (de praktijk is weerbarstig en iedereen heeft het druk), hou je iets minder tijd dan voorzien over voor de verslaglegging.

De deadline komt dichterbij en je zult niet de enige zijn die er dan achter komt dat je dusdanig in het onderzoek bent opgegaan, dat je de focus, de rode draad, enigszins bent kwijtgeraakt. Er ontbreekt daardoor misschien belangrijke informatie en/of de gegevens die je hebt verzameld blijken eigenlijk toch niet helemaal aan te sluiten bij wat je voor ogen had. 'Even het verslag schrijven' wordt zo een frustrerende klus die maar moeilijk tot een bevredigend einde gebracht kan worden. Dat wordt nachten doorhalen of tevreden zijn met een resultaat waarvan je weet dat je beter kunt.

Deze hectiek kun je voor jezelf voorkomen door te beseffen dat onderzoek doen (het proces) en het beschrijven van de opbrengst

(het product) van invloed op elkaar zijn. Dit boek gaat ervan uit dat de vragen van de student in voorgaand logboekvoorbeeld niet pas aan het eind van een onderzoeksperiode worden gesteld, maar gedurende het hele proces. **‘Onderzoek doen en onderzoek beschrijven zijn parallelle, elkaar beïnvloedende processen.’** Door een continue blik op het beoogde eindresultaat en door het reflecterende, structurerende karakter van verslagleggen wordt het onderzoeksproces gestuurd en kun je je focus behouden. Tijdig kun je je onderzoek indien nodig bijstellen en aanvullen, zodat je aan het eind niet voor verrassingen komt te staan.

Dit boek gaat specifiek over praktijkgericht onderzoek. Het is daarbij niet van belang of je een situatie in kaart wilt brengen, een verklaring voor een bepaald fenomeen zoekt of een handelingswijze wilt ontwerpen. In dit boek wordt namelijk een brede definitie van praktijkgericht onderzoek gehanteerd. **Je verricht praktijkgericht onderzoek als je op een systematische, onderzoeksmatige wijze een oplossing zoekt voor een afgebakend probleem in de praktijk.**

Het is een flinke klus om dat gedegen te doen. Dat vraagt oefening en veel tijd. Dit geldt voor studenten die een praktijkgericht onderzoek moeten doen in het kader van hun opleiding, voor promovendi en voor beroepsonderzoekers. In meer of mindere mate geldt dit ook voor innovators, adviseurs en beleidsmedewerkers die met een onderzoekende houding komen tot hun adviezen.

Daarop aansluitend wordt de term 'onderzoeker' in dit boek in de breedste zin van het woord gebruikt. Je kunt onderzoek doen voor je studie, je werk of je eigen plezier. Dat is voor dit boek minder relevant. **In dit boek word je aangesproken met onderzoeker als je, alleen of als groep, op een onderzoeksmatige manier werkt en je je conclusies, aanbevelingen of adviezen daaruit voort laat komen.** Je hebt niet op elke vraag meteen een antwoord, maar probeert met onderzoek fundament te geven aan datgene wat je beweert of beoogt. Hierdoor wordt het proces langer en gecompliceerder, maar levert het je uiteindelijk inhoudelijk meer op.

En daar gaat het natuurlijk in eerste instantie om: **onderzoek heeft een inhoudelijk doel.** Door de prominente plek die praktijkgericht onderzoek bij (de afronding van) een opleiding vaak heeft, lijkt 'onderzoeken' een doel op zich te worden, een technische oefening. Hiermee doe je de praktijk en jezelf tekort. Onderzoeken om te onderzoeken is zonde van ieders tijd. Ook al doe je praktijkgericht onderzoek om vaardigheden te ontwikkelen in het kader van een opleiding, het is niet los te zien van de inhoudelijke bijdrage die je beoogt te leveren. Onderzoek is het middel. Het is een krachtig middel en een prachtig middel als je het doelgericht inzet. Het doel van het onderzoek is het vinden van een oplossing voor een praktijkprobleem. Dit doel wordt bepaald door jezelf, door de opleiding, de werkgever, de opdrachtgever of een combinatie van deze actoren.

Om te laten zien dat (of in hoeverre) je je doel bereikt hebt, presenteer je je bevindingen. Dit wordt over het algemeen gedaan in een schriftelijk verslag, maar kan ook (aanvullend) in een andere presentatievorm gegoten worden. **Datgene wat je doet, krijgt pas gedeelde waarde als je het aan anderen voorlegt.** Hoe je dat doet en wat je daarbij wilt delen is aan jou. De onderzoeker heeft, zowel in het proces als bij het verslag, de regie en staat daarbij voortdurend voor keuzes. De items in dit boek helpen om die keuzes argumenteerd te maken.

1.2 Introductie

Wanneer je voor de eerste keer onderzoek doet, weet je niet wat je te wachten staat. Het is moeilijk je een beeld te vormen van een nog onbekend proces. Toch wordt je gevraagd om vanaf de start sturing te geven aan dat proces. Om je daarbij te helpen, wordt in deze paragraaf ‘de rode draad’ als metafoor gebruikt. Ook de meer ervaren onderzoeker kan met deze metafoor nader zicht krijgen op het onderzoeksproces. Aanvullend wordt ingegaan op de begrippen consistentie, draagvlak en weerstand en worden verschillende functies van praktijkgericht onderzoek benoemd.

De rode draad

Als je zegt dat je op zoek bent naar ‘de rode draad’, betekent dat dat je op zoek bent naar de belangrijkste verhaallijn, de focus. Dit geldt ook voor praktijkgericht onderzoek. Voor praktijkgericht onderzoek is het essentieel de focus helder te hebben en te houden. De metafoor van ‘de rode draad’ wordt in dit boek gebruikt om daar alert op te zijn.

Stel, je hebt een creatieve bui en weet dat je nog ergens een voorraad wol hebt. Je besluit een trui, een vriendschapsbandje of iets dergelijks te maken. Je gaat op zoek en in de meest

1 Praktijkgericht onderzoek

ideale situatie vind je de kluwen wol netjes opgerold, zonder losse draden die uitsteken en met elkaar klitten. Je kunt, als je wilt, meteen beginnen.

In de praktijk is dat zelden zo. Het kan zijn dat anderen ook gebruik hebben gemaakt van de bak met wol, de kat er een leuk speeltje in zag of je zelf niet zo netjes hebt opgeruimd. In ieder geval, de verschillende draden zitten in de knoop. Je hebt als het ware een praktijkprobleem waardoor het bereiken van de gewenste situatie bemoeilijkt wordt.

Zie daar de overeenkomst met de start van praktijkgericht onderzoek: dat begint ook met de constatering dat de gewenste situatie niet overeenkomt met de werkelijke situatie en vervolgens de behoefte om daar 'iets' aan te doen.

In deze wirwar ga je op zoek naar de juiste draad, laten we zeggen een rode.

Er blijken meerdere roodgekleurde draden door elkaar te zitten. Draden in de verkeerde kleur worden aan de kant gelegd, daar doe je niets mee. Gedurende je onderzoek ontrafel je de rode draden, legt ze netjes, breidt, knoopt, punnikt, haalt weer uit en probeert opnieuw om tot een geslaagd eindresultaat te komen. Ook leg je verschillende draden ter zijde, omdat je ze toch niet kunt gebruiken.

In onderzoekstermen heet dit proces van ontrafelen en verbanden zoeken ‘analyseren’.

Gedurende het hele onderzoeksproces ben je voortdurend op zoek naar ‘de rode draad’. Iedere keuze die je in het onderzoeksproces maakt, is daarop gericht.

Keuzes maken

Onderzoek doen en daarover verslagleggen is voortdurend keuzes maken. Keuzes ten behoeve van de inhoud. Keuzes ten dienste van de lezer. Dat begint al voordat je werkelijk aan het onderzoeken slaat. Wanneer je vanuit eenzelfde situatie eenzelfde probleem krijgt voorgelegd als een andere onderzoeker kan de oplossingsrichting, het onderzoek, sterk verschillen. De eerste keuze betreft namelijk ‘de rode draad’ van je onderzoek: wat neem ik daarin wel mee, wat niet? Meestal is het probleem waarvoor een oplossing wordt gezocht te breed om in één onderzoek aan te pakken. Zelfs wanneer je een promotieonderzoek doet, kom je op dit gebied voor keuzes te staan. Dat geldt dus helemaal als je bezig bent met een onderzoek van minder grote omvang, zoals een afstudeerstuk. Wees ervan doordrongen: Je kunt niet alles. Er is een focus nodig. **De mogelijkheden zijn eindeloos en het is jouw taak als onderzoeker om weloverwogen keuzes te maken op basis van relevantie, urgentie, belang en mogelijkheden.**

Als je weet wat de focus is van het onderzoek, blijf je als onderzoeker voortdurend afwegingen maken. Welke theorie neem ik wel in mijn onderzoek op, welke niet? En waarom? Welke instrumenten ga ik inzetten? En waarom? Welke respondenten ga ik bevragen? En waarom? Hoe ga ik mijn resultaten verwerken en beschrijven? En waarom?

Het is belangrijk om steeds de waaromvraag te stellen, zodat je je keuzes voor jezelf én voor anderen kunt beargumenteren. Dit maakt je onderzoek navolgbaar en geeft de lezer van je onderzoeksverslag inzicht in de validiteit en betrouwbaarheid ervan.

Consistentie (1)

De rode draad vasthouden en keuzes maken: het gaat er steeds om dat je zorgt voor inhoudelijke consistentie. Consistentie betekent dat je een onderzoek doet waarvan de verschillende onderdelen logisch met elkaar samenhangen. Het een volgt uit het ander en past bij eerdere bevindingen. Het onderzoek vormt een geheel, zonder inhoudelijke conflicten. Het streven naar consistentie in onderzoek (en verslag) is voor de hand liggend, maar tegelijkertijd ook dé uitdaging voor iedere onderzoeker.

Onderzoeksfuncties en -vormen

Praktijkgericht onderzoek is een soort onderzoek waarmee je een oplossing voor een praktijkprobleem zoekt. Dat lijkt misschien eenduidig, maar is het niet. Aangezien praktijkproblemen erg uiteenlopend van aard kunnen zijn, zijn er ook verschillende onderzoeksbehoeften.

Wat is de functie van je onderzoek? Is er behoefte om begrippen te definiëren? Om situaties te beschrijven, te vergelijken, te evalueren of te verklaren? Of wil je een nieuwe handelwijze zoeken en introduceren?

Verschillende behoeften duiden op verschillende vormen van onderzoek. Bij praktijkgericht onderzoek kun je kiezen voor definiërend onderzoek, beschrijvend (al dan niet vergelijkend, evaluerend en/of verklarend) onderzoek en ontwerponderzoek.

Er zijn praktijkproblemen die erom vragen (eerst) de situatie te beschrijven. Je doet dan een beschrijvend onderzoek waarmee je probeert te achterhalen hoe 'het' in elkaar zit. In deze beschrijving kan een vergelijking tussen twee situaties opgenomen zijn. Dan wordt het een *vergelijkend onderzoek* genoemd. Wanneer je een situatie voor en na een verandering met elkaar vergelijkt om te kijken wat er veranderd is, spreek je over een *evaluerend onderzoek*. Voor onderzoek waarmee je in je beschrijving op zoek gaat naar een oorzaak-gevolgrelatie, wordt de term *verklarend onderzoek* gebruikt.

Bij een *definiërend onderzoek* ga je op zoek naar de betekenis van in de praktijk gebruikte begrippen. Onderlinge verschillen in het gebruik van deze begrippen, in de praktijk en tussen theorie en praktijk, worden in kaart gebracht en er wordt gestreefd naar een eenduidige interpretatie.

Een belangrijke vorm van praktijkgericht onderzoek is *ontwerp-onderzoek*. Met deze onderzoeksvorm wil je bijdragen aan een verbeterde praktijksituatie door te achterhalen wat daarvoor nodig is. Als je dat ook uitprobeert alvorens tot conclusies te komen, wordt de term *actieonderzoek* of, enigszins verwarrend, *praktijkonderzoek* gebruikt. Dit maakt duidelijk dat de voorgestelde actie ter verbetering van de praktijksituatie onderdeel is van het onderzoek (zie ook Ponte, 2006; Kallenberg, Koster, Onstenk & Scheepsma, 2007; Harinck, 2009 en/of Van der Donk & Van Lanen, 2012).

De verschillende onderzoeksvormen kunnen elk afzonderlijk een oplossing genereren voor een praktijkprobleem. Vaak echter gebruik je ze in combinatie met elkaar. Wanneer het praktijkprobleem bijvoorbeeld vraagt om een veranderende handelingswijze (ontwerponderzoek), kun je eerst met definiërend onderzoek achterhalen of de betrokkenen dezelfde interpretatie hebben van de kernbegrippen. Ook wil je met beschrijvend onderzoek de situatie

in kaart brengen of zoek je vooraf naar een verklaring waarom een verandering gewenst is. Je gebruikt de beschreven onderzoeksvormen in zo'n geval als vooronderzoek bij een ontwerponderzoek.

Draagvlak en weerstand

Termen waar je gedurende het onderzoek zeker een beeld van zult krijgen zijn 'draagvlak' en 'weerstand'. In het begin van het onderzoek zijn het 'lege' termen waarvan je weet dat ze belangrijk zijn. Gedurende het onderzoek ga je ze ervaren. Draagvlak is een begrip dat te maken heeft met een positieve houding van betrokkenen naar het onderzoek. Het wil niet automatisch zeggen dat betrokkenen ook zullen meewerken en zich verbinden aan het onderzoek, maar het geeft daartoe wel een eerste aanzet (zie Mars, 2012). Draagvlak kan ervoor zorgen dat je onderzoek makkelijker verloopt en dat er wordt uitgekeken naar de oplossingsmogelijkheden die eruit naar voren zullen komen.

Weerstand is het tegenovergestelde mechanisme. Weerstand kan vertragend werken, maar daardoor ook een belangrijke bijdrage leveren aan het doordenken van je onderzoek. In eerste instantie is er geen medewerking van betrokkenen, in sommige gevallen is er zelfs actief verzet tegen het onderzoek. Het is belangrijk hier aandacht aan te besteden zonder dat het je onderzoeksproces gaat beheersen. Makkelijker gezegd dan gedaan, inderdaad. Maar zeker het proberen waard. Je maakt weerstand bespreekbaar door op zoek te gaan naar achterliggende redenen, overtuigingen en waarden om op grond daarvan de barrières te benoemen en verbindingsmogelijkheden te zoeken.

De betrokken onderzoeker

Een onderzoeker dient zo objectief mogelijk tot zijn onderzoeksopbrengsten te komen om de betrouwbaarheid ervan te kunnen garanderen. Anders gezegd, het is de bedoeling dat je niet van

invloed bent op wat er uit het onderzoek komt. Als onderzoeker ben je een procesbeheerder die de door middel van onderzoek verkregen bevindingen analyseert en beschrijft zonder daar zelf een rol bij te spelen. En hoe doe je dat bij praktijkgericht onderzoek?

Als je onderzoek doet als extern onderzoeker kun je een zekere afstand bewaren die de objectiviteit ten goede komt. Maar wat betekent 'zo objectief mogelijk' als je gevraagd bent om je eigen praktijk te onderzoeken, als je samen met collega's onderzoeksmatig problemen wilt oplossen die direct van invloed zijn op je dagelijks werk? Het is dan in de eerste plaats belangrijk om je bewust te zijn van je participerende positie. Probeer te achterhalen wanneer en hoe jouw rol binnen de organisatie van invloed kan zijn op het verloop en de inhoud van je onderzoek. In je onderzoeksontwerp geef je vervolgens expliciet aan hoe je daar rekening mee zult houden.

Een positie van betrokken onderzoeker heeft zowel na- als voordelen. Een nadeel is dat je blik mogelijk vertroebeld is door eerdere ervaringen of ingesleten gewoonten. Ook moeizame relaties met collega's kunnen extra op spanning gezet worden. Een voordeel is dat je, beter dan een externe onderzoeker, weet wat er speelt. Omdat het onderzoek jouw eigen werksituatie betreft, ben je ook betrokken. De lijnen zijn kort en jij en je collega's kunnen direct profijt hebben van de onderzoeksopbrengsten.

Was het maar zo simpel

Wat tot nu toe in dit boek beschreven is, valt onder de categorie 'droogzwemmen'. Het echte onderzoeken moet nog beginnen. Daarover verderop meer, maar eerst een waarschuwing (om teleurstelling te voorkomen): achteraf snap je vaak niet waarom je onderzoek zo veel tijd en energie heeft gekost. Hoe beter je verslag, hoe groter de verbazing. Menig student zegt bij zijn afstuderen: 'Jeetje,

heb ik daar zo veel tijd in gestopt? Het lijkt zo simpel en heeft nauwelijks iets nieuws opgeleverd.'

Maar je groeit als onderzoeker mee in het proces. Je maakt keuzes, worstelt met theorie, draagvlak, weerstand, onderzoeksresultaten, en komt er wijzer uit. Zo verwerf je gedurende je onderzoek inzichten die je eerder niet had. Bij afronding zijn deze verworven inzichten voor jou niet nieuw meer, je loopt er immers al een tijdje mee rond. Wees je ervan bewust dat anderen vaak pas delen in je onderzoek wanneer ze je verslag lezen. Voor deze lezers kan het nieuw en interessant zijn, terwijl je er zelf allang 'klaar mee bent'.

Een goed lopend verslag lijkt te duiden op een eenvoudig, weinig complex onderzoek. Maar dat is dus niet waar! Het zegt iets over het analysevermogen en de schrijfvaardigheid van de onderzoeker. In het verslag is namelijk niet te lezen dat je bent gestruikeld, het bijna een keer hebt opgegeven of dat je op een bepaald moment het overzicht geheel kwijt was. Je beschrijft de gestroomlijnde versie van het proces die leidt naar je onderzoeksopbrengsten. De worsteling hoort bij het proces, helderheid bij het verslag.

Een goed onderzoek

Wanneer is een onderzoek goed? Als er precies uit komt wat je had verwacht? En als dat niet gebeurt, is een onderzoek dan slecht?

Interessante vragen om eens voor te leggen aan vakgenoten of medestudenten. Ook is het verhelderend hierover van gedachten te wisselen met je eventuele opdrachtgever: hoe kijkt hij hiertegen aan en wat zegt dat over de verwachtingen die hij heeft ten aanzien van jouw werk als onderzoeker?

2 Proces en verslag

De praktijk is weerbarstig, een onderzoeksverslag overzichtelijk. Bij het schrijven van een verslag over praktijkgericht onderzoek krijg je te maken met deze ogenschijnlijke tegenstrijdigheid. Hoewel het verslag het onderzoek beschrijft, is het een misvatting om te denken dat in het verslag elke ervaring en handeling wordt opgenomen. Er is een groot verschil tussen het onderzoeksproces en het uiteindelijke onderzoeksverslag. Tegelijkertijd zijn er uiteraard ook parallellen die je houvast geven.

Dit hoofdstuk bestaat uit drie paragrafen. Allereerst wordt het onderzoeksproces in kaart gebracht (paragraaf 2.1). In paragraaf 2.2 worden de vaste verslagitems uit een onderzoeksverslag besproken. Vervolgens wordt in de laatste paragraaf (2.3) een verbinding gelegd tussen proces en verslag. Er wordt inzichtelijk gemaakt hoe de stappen uit het onderzoeksproces een plaats kunnen krijgen in de kern van een onderzoeksverslag.

2.1 Onderzoek doen

Wanneer je praktijkgericht onderzoek wilt doen, kun je dat van verschillende kanten benaderen. Je kunt de focus leggen op het onderzoek zelf. Je draagt dan weliswaar bij aan het oplossen van een praktijkprobleem, maar het gedegen onderzoeksmatige proces heeft de aandacht. Deze insteek geldt met name als je onderzoek doet als onderdeel van een opleiding.

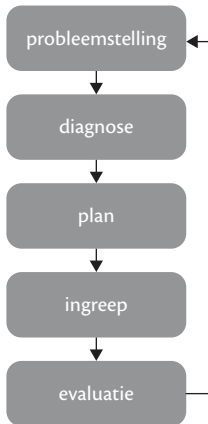
Als je onderzoek doet voor een organisatie is de insteek andersom. De aandacht is dan primair gericht op kwaliteitszorg. Onderzoek wordt gezien als een hulpmiddel bij organisatieontwikkeling.

In deze paragraaf wordt eerst gekeken naar het onderzoeksproces vanuit een opleidingsvisie. Vervolgens wordt de organisatiekundige bril opgezet. In het laatste deel van deze paragraaf worden deze twee met elkaar verenigd.

Opleidingskundige focus

Voor het doen van praktijkgericht onderzoek bestaan verschillende modellen. Als startende onderzoeker krijg je met zo'n model zicht op de stappen die onderdeel zijn van een onderzoeksproces. Meer ervaren onderzoekers gebruiken een procesmodel als gedachte-steun en om aan anderen te kunnen verantwoorden waarom zij welke activiteit doen.

De basis voor modellen van praktijkgericht onderzoek ligt in de regulatieve cyclus. Dit is een stappenplan waarin, afgeleid van het model voor wetenschappelijk onderzoek, de praktijkgerichtheid centraal staat (zie ook Berding & Witte, 2013, p. 18).

Figuur 2.1 Regulatieve cyclus (Van Strien, 1986)

De regulatieve cyclus is opgebouwd uit de volgende stappen.

Probleemstelling

Het onderzoek volgens de regulatieve cyclus start met een praktijkprobleem, de probleemstelling. Betrokkenen moeten het erover eens zijn dat er gezocht gaat worden naar een oplossing van een specifiek bepaald probleem. Dat kan een langdurig proces zijn.

Diagnose

Als de probleemstelling bepaald is, volgt de diagnose. Daarin wordt onderzocht wat precies het probleem is, welke omstandigheden daarmee te maken hebben en welke mogelijke oorzaken aan het probleem voorafgaan. Dit om zicht te krijgen op de uitgangssituatie, zodat er een plan gemaakt kan worden.

Plan

Het plan beschrijft het doel, de middelen en de aanpak en is de voorzet voor de werkelijke uitvoer, ingreep of interventie.

Ingreep

In de fase van de ingreep wordt informatie verzameld. Op basis van het plan worden de onderzoeksactiviteiten uitgevoerd om erachter te komen hoe de praktijksituatie verbeterd kan worden. Dit is het wezenlijke onderdeel van onderzoeken.

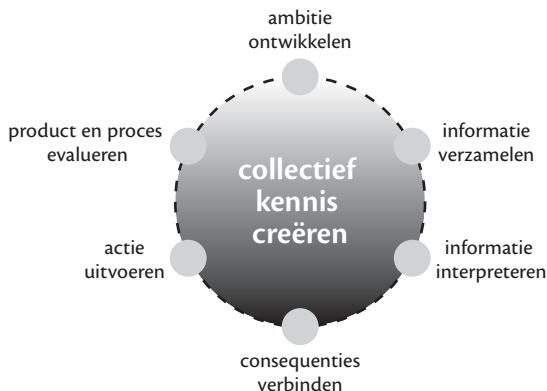
Evaluatie

Na de interventie volgt een evaluatie waarin wordt gekeken of het plan heeft gewerkt en het probleem is opgelost. Dat maakt de cyclus rond met het beschrijven van een nieuwe of aangepaste probleemstelling.

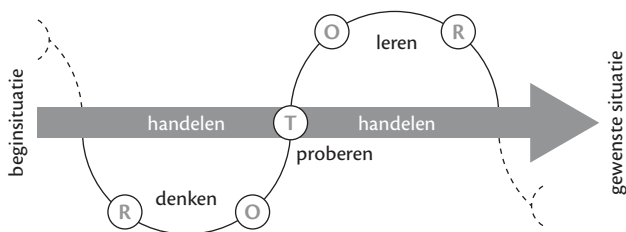
Dit cyclische model is vrij abstract. Het geeft de te bepalen stappen weer, maar geeft daaraan geen concrete inhoud. Daartoe zijn

2 Proces en verslag

andere, meer gedetailleerde procesmodellen ontwikkeld die de verschillende stappen verwoorden in handelingstermen. Deze modellen komen onderling grotendeels overeen. Er is sprake van nuanceverschillen en accenten waarbij de stappen van de regulatieve cyclus al dan niet expliciet in het model zijn terug te zien.

Figuur 2.2 Model Collectief Praktijkonderzoek Kantelende Kennis (Castelijns e.a., 2009)

Figuur 2.3 ROTOR-model (Geldens & Popeijus, 2012)